

Mateusz Król*

TRANSOWE OBECNOŚCI W LITERATURZE PONOWOCZESNEJ

Współczesne studia transowe są jednym z najbardziej interdyscyplinarnych nurtów badawczych osadzonych przede wszystkim w naukach humanistycznych i społecznych. Ich bogactwo wynika z rozlicznych intersekcji z antropologią, socjologią, etnografią, politologią, psychologią, literaturoznawstwem lecz także naukami prawnymi i medycyną. Ta nietypowa mieszanka nurtów i perspektyw sprawiła, że studia transowe (*Trans Studies*) są jedną z najbardziej otwartych dziedzin współczesnej nauki. Są one zbudowane na bardzo wielu filarach, wśród których istotne znaczenie mają Gender Studies, feminizm(y), Women Studies, Queer Studies, studia nad męskosciami i studia gejowsko-lesbijskie.

Tytułem wstępu do dalszych rozważań konieczne jest sprecyzowanie terminów i określeń stosowanych w moim artykule do opisu osób transowych. W kręgu języka angielskiego najczęściej stosuje się określenie/zapis *trans people*, które odnosi się do osób transpłciowych, transseksualnych, transgenderowych, transwestytów i transwestytek oraz osób, które identyfikują się jako queerowe unikając jakichkolwiek binarnych, normatywnych tożsamości płciowych i seksualnych. Celem zastosowania w tym tekście zapisu *osoby trans* i *transowe/a* nie jest uproszczenie lecz ukazanie kryjącej się w nim różnorodności tożsamości i bogactwa doświadczeń¹. Z kolei słowo *queer* występuje w zapisie oryginalnym, gdy odnoszę się do osób identyfikujących się z nurtem queerowym będą stosował termin *osoby queerowe* oraz stosowany w polskich tekstach socjologicznych i literaturoznawczych termin *odmieńcy*².

* Mateusz Król — Uniwersytet Śląski w Katowicach. Wydział Filologiczny, ul. Grota-Roweckiego 5, 41-208 Sosnowiec.

¹ Szczegółowe opisy znaczeń poszczególnych terminów tożsamościowych można znaleźć w wielu źródłach opisujących zjawisko transpłciowości. Polecam chociażby książkę *Encyklopedia gender. Płeć w kulturze* lub stronę internetową fundacji Trans-Fuzja www.transfuzja.org.

² Zagadnieniem tłumaczenia terminu *queer* na język polski zajmował się Tomasz Basiuk w swoim artykule „Queerowanie po polsku”, który ukazał się na łamach czasopisma „Furia Pierwsza” 2000, t. 7. Zagadnieniu temu przygląda się również Joanna Mizielińska w książce *Płeć, ciało, seksualność — od feminizmu do teorii queer* (2006, s. 123–142).

Widzialność osób transowych w Polsce wzrasta z każdym rokiem — niezaprzeczalnym przełomem był moment objęcia mandatu poselskiego przez pierwszą transpłciową posłankę Sejmu RP Annę Grodzką. Nie bez znaczenia jest również obecność transowych celebrytek i celebrytów w medialnym mainstreamie — mam tutaj na myśli przede wszystkim Rafalalę (jest ona artystką, performerką, poetką, aktorką, autorką tekstów piosenek i recenzentką; jako pierwsza w Polsce osoba trans prowadziła autorski program telewizyjny *Rafalala Show*) oraz Jej Perfekcyjność (aktywistkę, działaczkę społeczną, współzałożycielkę organizacji Queer UW oraz LGBT Business Forum, wieloletnią organizatorkę Parady Równości w Warszawie). Jej Perfekcyjność w 2016 roku również prowadziła swój autorski program telewizyjny *Jej Perfekcyjność zaprasza na drinka*, w którym przybliżała sylwetki osób ważnych dla środowiska LGBTQ. W mainstreamie pojawiły się ponadto postaci takie jak Michalina Manios, która została finalistką drugiej edycji programu „Top Model”, emitowanego przez telewizję TVN; Michał Szpak, który rozwija swoją karierę muzyczną dzięki udziałowi w programie muzycznym „X-Factor”; Madox androginiczny piosenkarz, który stał się celebrytą, dzięki udziałowi w programie „Mam talent”; oraz *drag queens*, które były zapraszane do różnych programów telewizyjnych — Żaklina, Charlotte czy Kim Lee (którą poznajemy również dzięki twórczości literackiej Ignacego Karpowicza). Aktualnie w mass mediach na całym świecie możemy podziwiać wiele transowych celebrytek i wielu transowych celebrytów. Ich obecność jest szczególnie widoczna w kilku domenach kultury popularnej, będą to odpowiednio: moda (Michalina Manios, Andreja Pejić, Jenna Talackova, Aydian Dowling, Amanda Lepore), muzyka (Madox, Conchita Wurst, Dana International), film i drag shows (Laverne Cox, Kim Lee, RuPaul) czy też w innych domenach — wymienię tylko kilka znanych osób jak Janet Mock, Chaz Bono, Lana Wachowski, Lilly Wachowski czy Caithlyn Jenner. Oprócz obecności w mediach istotny wpływ na budowanie widoczności środowisk transowych ma twórczość literacka. W swoim artykule chciałbym przyrzeć się właśnie transowym obecnościom w polskiej literaturze ponowoczesnej.

W ostatnich latach wiele mówi się o gender i ludzkiej seksualności — rozliczne debaty nie ograniczają się jedynie do zamkniętych sal akademii, coraz częściej temat ten wkracza do polskich gazet, czasopism i periodyków, jest często poruszany w telewizyjnych i radiowych programach mainstreamowych³. Wiele pisze i mówi się również o literaturze odmieńców⁴. Chciałbym jednak podkreślić, że mówiąc

³ Zob. M. Duda, *Dogmat płci. Polska wojna z gender*, Gdańsk 2016.

⁴ Zob. G. Ritz, *Nić w labiryncie pożądania. Gender i płeć w literaturze polskiej od romantyzmu do postmodernizmu*, przeł. M. Łukasiewicz, Warszawa 2002; B. Warkocki, *Homo niewiadomo. Polska proza wobec odmienności*, Warszawa 2007; W. Śmieja, *Literatura, której nie ma. Szkice o polskiej „literaturze homoseksualnej”*, Kraków 2010; W. Śmieja, *Homoseksualność i polska nowoczesność. Szkice o teorii, historii i literaturze*, Katowice 2015;

o tych literaturach nie należy stosować ograniczających i zamykających w normatywnych schematach określeń gatunkowych. W swoich badaniach nad współczesną literaturą queerową stosuję kategorie i wyznaczniki tożsamościowe wykorzystywane z powodzeniem od wielu lat w socjologii i Queer Studies. Pierwszym podziałem, jaki możemy zastosować, jest podział tekstów literackich na heteronormatywne (reprodukujące patriarchalne wartości moralne, opisujące system–świat jako złożoną strukturę związków międzyludzkich regulowanych karceralnymi relacjami wiedzy/władzy⁵) oraz nieheteronormatywne (odchodzące od dogmatu patriarchalnego oraz modelu heteronormatywnej rodziny). Jednak takie proste rozróżnienie nie wystarcza, aby zbudować pełny obraz różnorodności literatury nienormatywnej. Nie jest bowiem tak, że sprawa kończy się na podziale tekstów literackich na te, które możemy zaszklafkować jako literaturę heteronormatywną i literaturę gejowsko-lesbijską. Liczne badania prowadzone w ramach Gender i Queer Studies wprowadziły dodatkowe mechanizmy służące ukazaniu bogactwa różnorodności. Zatem kolejny stosowany przeze mnie podział przebiega na osi literatury homonormatywnej i literatury nie(hetero/homo)normatywnej, którą nazywam najczęściej literaturą queerową, lecz podkreślam, że literatura transowa stanowi jeden z zasadniczych nurtów teź nie(hetero/homo)normatywnej twórczości. Homonormatywność to termin wypracowany przez amerykańską badaczkę Lisę Duggan na określenie:

[t]akiej polityki i aktywizmu organizacji LGBT (Q) i samej społeczności LGBT (zdominowanej przez gejowskie i lesbijskie dyskursy polityczne), które koncentrują się na dyscyplinujących jednostki przyczółkach kapitałocentrycznego, patriarchalnego i heteronormatywnego nowoczesnego systemu–świata, jak m.in. instytucja małżeństwa (czy teź jej wersja dla społeczności LG — instytucja związków partnerskich), instytucja adopcji, faszystowski kult ciała czy «kultura» konsumeryzmu. Celem homonormatywnej polityki i strategii działania jest asymilacja społeczności gejowsko-lesbijskiej w obecnym systemie na jego zasadach; zatem lansuje się politykę uniformizacji, dopasowywania, przycinania odmieńców seksualnych do akceptowalnych przez system szablonów tożsamościowych, szablonów pragnień i oczekiwanych przez dominujący neoliberalny porządek ekonomiczno-kulturowy pomysłów na ciało i życie. W rezultacie tworzy się pewną «strawną» dla systemu tożsamość «geja» i «lesbijki», tożsamość zgodną z linią programową systemu–świata, w którym obecnie funkcjonujemy, a następnie próbuje się ją — jako kolejny liberalny podmiot — włączyć w przestrzeń publiczną, społeczno-kulturową, jak i zalegalizować w porządku prawnym⁶.

E. Chudoba, *Literatura i homoseksualność. Zarys problematyki genderowej w kanonicznych tekstach literatury światowej i polskiej*, Kraków 2012.

⁵ M. Foucault, *Historia seksualności*, przeł. B. Banasiak, T. Komendant, K. Matuszewski, Gdańsk 2010.

⁶ R. Majka, *W ślepych zaułku. Homonormatywność i neoliberalizacja życia społecznego*, w: *Nowe Studia Kulturowe*, pod red. J. Kochanowskiego, T. Wrzoska, Warszawa 2014, s. 171.

Homonormatywność jest elementem konstytutywnym ruchów i studiów gejowsko-lesbijskich, które wypracowały swoją politykę tożsamościową wobec większościowej i dominującej społeczności heteronormatywnej opierając ją na strategii asymilacji. Chodzi więc o reprodukcję wzorców zaczerpniętych z heteronormatywnego systemu — członkowie i członkinie tej społeczności dążą do tworzenia stałych, monogamicznych związków, aplikowania tych samych reguł moralno-etycznych ograniczających ludzką seksualność (jedyne moralnie poprawne seks to seks monogamiczny, z miłości, odbywany się w zaciszu domowego ogniska, etc.), z uwzględnieniem faktu, że nie jest to seks reprodukcyjny, ani heteroseksualny. Asymilacjoniści dążą do uzyskania prawa do zawierania związków małżeńskich, co udało się w Stanach Zjednoczonych i kilku innych państwach, lecz także związków partnerskich oraz prawa do adopcji dzieci.

Po drugiej stronie znajdują się osoby, które odrzucają przyjmowane bezkrytycznie systemowe ograniczenia narzucane przez złożony system wiedzy/władzy na ludzką seksualność i ekspresję tożsamości. Osoby skupione wokół nurtu nie(hetero/homo)normatywnego, queerowego i transowego unikają tworzenia pozytywnych narracji o jednej, spójnej i wspólnej wszystkim członkom i członkiniom danej wspólnoty tożsamości płciowej czy seksualnej. Queer Studies wzywają do wielotorowej krytyki i pogłębionej refleksji nad ludzką seksualnością i tożsamością⁷. Judith Butler podkreśla w swoich pracach, że nie tylko płeć społeczno-kulturowa (*gender*), lecz również płeć biologiczna (*sex*) są społecznie konstruowane. Tożsamość płciowa jest konstruktem składającym się z nieustannie powtarzanych aktów performatywnych tworzących obraz danej płci⁸.

Wspomniane wyżej osie są bardzo dobrze widoczne w literaturze. Choć w Polsce niezależny kanon literatury homoseksualnej wytworzył się („odkleił od kanonu ogólnego”) dopiero około 1980 roku⁹, to od tego czasu owa literatura stanowi całkiem spory i stabilny nurt. W jego ramach literatura asymilacyjna (zdecydowany prym w dziedzinie tutaj głos gejowsko-lesbijski) będzie wprowadzać podmioty znormatywizowane, powtarzające utarte schematy zachowań (monogamia, proliberalne zachowania społeczno-konsumenckie, etc.) oraz heteronormatywne modele organizacji życia rodzinnego (związki partnerskie i małżeństwa homoseksualne). Z kolei literatura queerowa zmierza do wytworzenia zupełnie nowej i niezależnej narracji prezentującej alternatywne (antykapitalistyczne, nie(hetero/homo)normatywne) modele podmiotowości i życia rodzinnego.

W przypadku literatury asymilacyjnej możemy więc mówić na przykład o obecnościach queerowych w kanonicznych tekstach literackich, które dzie-

⁷ Zob. J. Kochanowski, *Socjologia seksualności — marginesy*, Warszawa 2013.

⁸ J. Butler, *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, New York–London 1990/2010.

⁹ W. Śmieja, *Literatura, której nie ma...*

ki dorobkowi Gender i Queer Studies mogą zostać poddane takiemu właśnie queerowemu dekodującemu odczytaniu, co prowadzi do ukazania dotychczas ukrywanych znaczeń analizowanych tekstów. Za przykład niech posłużą tutaj queerowe odczytania prac Witolda Gombrowicza i Jarosława Iwaszkiewicza¹⁰ czy głośna swego czasu queerowa analiza *Kamieni na szaniec* autorstwa Elżbiety Janickiej z IS PAN. Wyróżnić możemy również teksty otwarcie nieheteronormatywne — wymienię tylko kilku z najważniejszych współczesnych twórców polskiej literatury gejowskiej: Marcina Szczygielskiego (np. *Bierki, Berek*), Jacka Melchiora (*XXL, Kochanek*) czy Mikołaja Milckiego (*Gej w wielkim mieście, Chyba strzelę focha*). Pisząc o literaturze transowej w tym nurcie należy wspomnieć o tzw. *trans negative literature*, czyli takiej literaturze, która wykorzystuje obecność (zawsze pobocznych) protagonistek/ów transowych czy queerowych lecz ich obecność jest dyktowana przede wszystkim poprawnością polityczną, niejednokrotnie są to postaci przedstawiane z perspektywy narratora cisgenderowego¹¹, rzadko mówiące własnym głosem. Tego typu obecności najczęściej skupiają się wokół wątków opisujących życie seksualne lub proces medycznej tranzycji, czyli korekty płci. Do wyróżnienia tego typu tekstów stosuje się zmodyfikowaną wersję testu Alison Bechdel-Wallace¹² stawiając trzy podstawowe pytania: (1) czy w danym tekście występuje więcej niż jedna postać transowa, (2) czy owe postaci się znają oraz (3) czy prowadzą one rozmowy na temat inny niż medyczna procedura korekty płci. Negatywne odpowiedzi pozwalają przypisać analizowany tekst do grupy *trans negative literature*.

Literatura queerowa oraz *trans positive literature* stanowią zupełnie inny nurt literacki, który charakteryzuje się pogłębioną analizą problematyki społecznej, ekonomicznej, prawnej, medycznej i moralno-etycznej postaci queerowych i transowych przedstawionych w danym tekście. Będą to przede wszystkim utwory pisane przez osoby transowe z myślą o transowych czytelnikach i czytelnikach, choć nie ograniczone do tej grupy odbiorczyń/ców. Za przykład takiej twórczości może posłużyć periodyk literacko-poetycki *THEM* tworzony on-line przez osoby transowe; w Polsce ukazał się niezwykle ciekawy zbiór tekstów *Namaluj mi wiatr — krosdressing w poszukiwaniu własnej tożsamości*, który był

¹⁰ Zob. G. Ritz, *Nić w labiryncie pożądania...*; W. Śmieja, *Literatura, której nie ma...*; E. Chudoba, *Literatura i homoseksualność...*

¹¹ Cisgender — to określenie stosowane głównie w naukach socjologicznych do określenia osób, które żyją w zgodzie ze swoją płcią biologiczną przypisaną im w momencie narodzin; zob. K. Schilt, L. Westbrook, *Doing Gender, Doing Heteronormativity: 'Gender Normals', Transgender People, and the Social Maintenance of Heterosexuality*, „Gender & Society” 2009, no 23 (4), s. 440–464.

¹² Pierwotny test dotyczył pozytywnej obecności kobiet w treściach kultury i służył wykrywaniu nierówności płci w danym tekście.

pierwszą tego typu inicjatywą — prezentuje on teksty osób skupionych wokół najważniejszej w Polsce grupy dyskusyjnej/forum internetowego crossdressing.pl działającego od 2004 roku. W 2016 roku Fundacja Trans-Fuzja ogłosiła konkurs literacki dla osób trans, którego efektem ma być publikacja najciekawszych tekstów w tomie zbiorowym. Bodaj najbardziej widocznym nurtem literackim jest tutaj transowa literatura (auto)biograficzna — i to właśnie tego typu teksty są najważniejszym elementem budującym widoczność osób transowych w mainstreamie. Biografie transowe pisane są zarówno przez osoby transowe, jak i ich bliskich, partnerki/ów i autorki/ów cisgenderowe/ych na zamówienie osób transowych. Jednak najliczniejszą grupę stanowią właśnie autobiografie. Różnorodność tych tekstów pokażę na przykładzie kilku wybranych autobiografii. Zaczę od książki pt. *Being Jazz: My Life as a (Transgender) Teen* autorstwa Jazz Jennings, która dzięki internetowi stała się jedną z najbardziej popularnych i rozpoznawalnych transowych nastolatek na świecie. Ta amerykańska celebrytka opisała swoje doświadczenia i problemy z jakimi muszą spotykać się transgenderowe nastolatki. Jest to pozycja cenna, pozwala bowiem zrozumieć niezwykle złożone emocje, obawy i marzenia dzieci i młodych nastolatek/ów identyfikujących się jako osoby transgenderowe. Dzięki wieloletnim staraniom organizacji pozarządowych, lekarzy i rodzin, w których żyły osoby trans, na Zachodzie dopuszczalne są terapie hormonalne dla dzieci poniżej 18 roku życia, dzięki czemu mogą one odpowiednio wcześniej funkcjonować w ciele, które jest zgodne z ich tożsamością. Kolejny tekst to autobiografia Janet Mock — *Redefining Realness: My Path to Womanhood, Identity, Love and So Much More*. Jest to książka o tyle ważna, że przybliży czytelnikom perspektywę osoby czarnoskórej, która zmagająca się z dysfunkcyjną rodziną, uzależnieniami, trudną sytuacją finansową (aby dokonać tranzycji przez wiele lat pracowała jako prostytutka) i dyskryminacją. Lecz ten tekst jest pełen nadziei, pokazuje, że osoby transowe mogą cieszyć się pełnią życia, kochać i być kochane. Mówi także o pozytywnej seksualności, radości płynącej z seksu — co jest istotne w zestawieniu z licznymi tekstami traktującymi seksualność odmieńców w kategoriach perwersji, anomalii i dewiacji. Justin Vivian Bond w swojej autobiografii *Tango — My Childhood, Backwards and In High Heels*¹³ opisuje swoje dzieciństwo i skomplikowany proces dochodzenia do swojej nienormatywnej tożsamości płciowej. Zwraca uwagę na złożone relacje transgenderowych dzieci z otaczającymi je dorosłymi oraz podkreśla rolę inicjacji seksualnej w kształtowaniu świadomości i tożsamości. W Polsce najbardziej znaną autobiografią jest książka autorstwa Anny Grodzkiej — *Mam na imię Ania*, która ukazała się w serii „Na brzegu” wydawnictwa WAB w 2013 roku. Grodzka opisuje w niej swoje relacje z żoną i synem oraz rodzicami, proces tranzycji i swoją działalność społeczną.

¹³ Polskie tłumaczenie tej książki autorstwa Jacka Poniedziałka ukazało się w 2013 roku w Wydawnictwie WAB.

Pozycja ta ma istotne znaczenie dla polskiej społeczności transowej, gdyż przeciera szlaki, pokazuje, że osoby transowe mogą funkcjonować w naszym kraju stosunkowo swobodnie oraz że mogą odnosić sukcesy zawodowe.

Lecz taka literatura jest tworzona również przez osoby cisgenderowe, bodaj najciekawszym przykładem takiej transowej literatury jest pierwsza polskojęzyczna książka dla dzieci *Kim jest ślimak Sam?* autorstwa Marii Pawłowskiej i Jakuba Szamałka. Jak sami piszą w posłowie do *Ślimaka Sama*: „Jedno z nas denerwowało się, że w bajkach dla dzieci występują niemal wyłącznie stereotypowe postaci: mamusia-miś i tatuś-miś, w stereotypowych rolach płciowych. Drugie z nas [...] niezmiernie mierziło tłumaczenie uprzedzeń, bigoterii i dyskryminacji „naturalnością” i „biologią”. W związku z tym, że mieszkamy razem, mieliśmy sporo czasu na rozmowy na ten temat. I z tych (między innymi) rozmów zrodził/zrodziła się Sam i jego/jej przygody”¹⁴. Wielką wartością tej książki jest jej wiarygodne osadzenie w rzetelnej wiedzy biologicznej. Autorzy bardzo umiejętnie wplekli ową wiedzę w fabułę swojej bajki, a solidnym uzupełnieniem całości jest zamieszczona na końcu książki bibliografia artykułów naukowych traktujących o nieheteronormatywnych zachowaniach i organizacjach życia rodzinnego w królestwie zwierząt. Dzięki takiemu zabiegowi, osoby dorosłe, czytające tę historię dzieciom, są w stanie zgłębić temat i przekazać rzetelną wiedzę nt. transpłciowości i nieheteronormatywności pozbawioną jakiegokolwiek ładunku ideologicznego. Owa historia wyróżnia się przedstawieniem dużo bardziej złożonego obrazu możliwych modeli życia społecznego i rodzinnego, zachowań seksualnych i tożsamości płciowych. Lecz nie jest to obraz oderwany od rzeczywistości. W posłowie znajdujemy szczegółowy opis każdego ze zwierząt pojawiających się w historii i ich nieheteronormatywnych zachowań. Historia *Ślimaka Sama* jest idealnym narzędziem do przekazywania rzetelnej wiedzy o złożoności naszego świata.

Współczesna literatura transowa boryka się z wieloma problemami — wśród których istotne wydają się (1) dominacja tematyczna wątków związanych z medyczną korektą płci (oraz terapią hormonalną), (2) zubażające wykorzystanie postaci transowych w tekstach pisanych przez autorki i autorów cisgenderowych prowadzące do powstawania nurtu *trans negative literature* oraz (3) wyraźna dominacja perspektywy i narracji amerykańskiej. Lecz niezaprzeczalnie literatura transowa stanowi autonomiczny nurt literacki, który rozwija się niezależnie od wielu lat, a jego bogactwo wpływa pozytywnie na budowanie widoczności osób transowych w kulturze i mainstreamie. Polskie literaturoznawczynie i polscy literaturoznawcy powinny/i coraz częściej kierować swój wzrok w stronę marginesów normatywności, tam bowiem znajduje się ogromne bogactwo ludzkich doświadczeń, które mogą wpływać niezwykle kreatywnie na nasze pojmowanie świata i humanistyki, która staje przed zupełnie nowymi wyzwaniem. Chcąc im podołać musimy być bardziej

¹⁴ M. Pawłowska, J. Szamałek, *Kim jest ślimak Sam?*, Warszawa 2015, s. 50.

otwarte/ci i przekraczać utarte granice naukowości. Marginesy są kluczową perspektywą dla współczesnych badań osadzonych w Nowej Humanistyce — „Butler śledząca uporczywie owo życie na marginesie, ślady wszelkich wykluczeń/wyjatków podważających regułę, widzi w ich ilości szansę na obalenie dotychczasowych form porządku świata. Bliska jest tu myśleniu Foucaulta, który właśnie w mnożeniu i proliferacji dyskursów, ukazywaniu wielości możliwości seksualnych rozwiązań, niezamkniętych i ograniczonych w starych wytartych schematach, widzi szansę zmiany skostniałych form relacji”¹⁵. Musimy więc prowadzić badania z uwzględnieniem owej marginalnej perspektywy, bowiem tylko dzięki takiemu osadzeniu naszych narracji będziemy w stanie dotrzeć do najistotniejszych problemów współczesnego świata. Współczesna literatura transowa ma nam do zaoferowania dużo więcej niż się wydaje na pierwszy rzut oka.

Bibliografia

- Basiuk T., *Queerowanie po polsku*, „Furia Pierwsza”, 2000, t. 7.
- Basiuk T., Ferens D., Sikora T. (red.), *Parametry pożądania. Kultura odmieńców wobec homofobii*, Kraków 2006.
- Butler J., *Gender Trouble. Feminism and the Subversion of Identity*, New York–London 1990/2010.
- Chudoba E., *Literatura i homoseksualność. Zarys problematyki Genderowej w kanonicznych tekstach literatury światowej i polskiej*, Kraków 2012.
- Duda M., *Dogmat płci. Polska wojna z gender*, Gdańsk 2016.
- Foucault M., *Historia seksualności*, przeł. B. Banasiak, T. Komendant, K. Matuszewski, Gdańsk 2010.
- Kłosowska M., Drozdowski M., Stasińska A. (red.), *Strategie queer od teorii do praktyki*, Warszawa 2012.
- Kochanowski J., *Socjologia seksualności — marginesy*, Warszawa 2013.
- Konarzewska M., Pacewicz P., *Zakazane miłości. Seksualność i inne tabu*, Warszawa 2010.
- Majka R., *W ślepych zaułku. Homonormatywność i neoliberalizacja życia społecznego*, w: *Nowe Studia Kulturowe*, pod red. J. Kochanowskiego, T. Wrzoska, Warszawa 2014.
- Mizieleńska J., *Płeć, ciało, seksualność. Od feminizmu do teorii queer*, Kraków 2006.
- Pawłowska M., Szamałek J., *Kim jest ślimak Sam?*, Warszawa 2015.
- Ritz G., *Niż w labiryncie pożądania. Gender i płeć w literaturze polskiej od romantyzmu do postmodernizmu*, przeł. M. Łukasiewicz, Warszawa 2002.
- Rudaś-Grodzka M., Nadana-Sokołowska K., Mrozik A. (et al.) (red.), *Encyklopedia gender. Płeć w kulturze*, Warszawa 2014.
- Schilt K., Westbrook L., *Doing Gender, Doing Heteronormativity: ‘Gender Normals’, Transgender People, and the Social Maintenance of Heterosexuality*, „Gender & Society” 2009, no 23 (4).

¹⁵ J. Mizieleńska, *Płeć, ciało, seksualność. Od feminizmu do teorii queer*, Kraków 2006, s. 108.

Seifert L.C., *Queer(ing) Fairy Tales*, „Marvels and Tales: Journal of Fairy-Tale” 2015, no 29 (1).

Śmieja W., *Homoseksualność i polska nowoczesność. Szkice o teorii, historii i literaturze*, Katowice 2015.

Śmieja W., *Literatura, której nie ma. Szkice o polskiej „literaturze homoseksualnej”*, Kraków 2010.

Warkocki B., *Homo niewiadomo. Polska proza wobec odmienności*, Warszawa 2007.

Mateusz Król

Transgender presences in post-modern literature

(summary)

This article is an attempt to describe the most important problems faced by the contemporary trans(gender) literature in Poland. The analysis was carried out on two main axes: with the distinction of texts identified as (1) heteronormative and non-heteronormative, and (2) homonormative and non(hetero/homo)normative. Moreover, author provides some interesting examples of *trans negative* and *trans positive literature*. An important element of this article is the analysis of the autobiographical texts inscribed in the axis of non(hetero/homo)normative literature and *trans positive literature*. In the last part of the article, the author highlights the importance of the first transgender children book published in Poland “Kim jest ślimak Sam?” by Maria Pawłowska and Jakub Szamałek.

Keywords: Trans literature, queer, trans positive/negative literature

Słowa kluczowe: literatura transowa, queer, trans positive/negative literature